

YILDIRIM BAYEZİD HAN'IN DEVLET YÖNETİMİNE IŞIK TUTAN İKİ OSMANLICA MAKALE VE TAHLİLLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KILINÇ*

ÖZET

Bu çalışma ile Yıldırım Bayezid Han dönemi ile ilgili olarak Tanzimat döneminde yazılan iki Osmanlıca makale latinize edilmiş ve bu makalelerden yola çıkarak kuruluş dönemi Osmanlı Devlet teşkilatı hakkında bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda varılan sonuçlar şu şekildedir. Osmanlı araştırmalarında kitabelere gerekli önem verilmelidir. Sikke basımı egemenliğin sembolü olduğu kadar, vergi toplamak, maaş ödemek için de gerekli bir uygulamadır. İncelenen sikkeler, Orta Çağ'ın son dönemlerindeki beyliklerde görülen sikkelerin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Yıldırım Bayezid Han döneminde basılmış olan 4 adet sikkenin üzerindeki tarihin 792 şeklinde sabit olması, bu tarihin cülûs tarihi olduğunu göstermektedir. Bu uygulamada Yıldırım Bayezid Han ile başlayan bir gelenek olmuştur. Tecdid-i sikke uygulaması Yıldırım Bayezid Han dönemi ile başlamaktadır. Sikkelerde yazının ve duanın tercih edilmesi, İslami ilkelere mümkün olduğunca uyulmak istenmesine dayanmaktadır. Cülûs merasimi Bayezid Han döneminde dahi uygulanmaktadır. Reayanın şikâyetlerinin Padişaha ulaştığını o dönemde de görmek mümkündür. Kadıların o dönemde ekonomik sıkıntı içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Padişah ilmiye sınıfındakileri dahi yargılayabilmiş ve cezalandırabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yıldırım Bayezid Han, Osmanlı, sikke, kadı, şikâyet, cülûs.

---

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, akilinc@ybu.edu.tr

TWO OTTOMAN ARTICLES ABOUT YILDIRIM BAYEZID'S STATE ORGANIZATIONS AND THEIR ANALYSES

ABSTRACT

In this study, two articles written in Ottoman during the Tanzimat reform era were transformed to the Latin alphabet. These articles are about Yıldırım Bayezid, 4th padishah of the Ottoman State. Based on these articles, presents information regarding State organizations of the early Ottoman era. The conclusions of this study demonstrate that: Ottoman researchers should pay attention to epigraphy sources; Coins are both the symbol of sovereignty of the state and tool of tax collection and the paying of salary. Analyzed coins had the characteristics of middle age period of beyliks (principalities) coins. Yıldırım Bayezid coined four times, and in 792, the year of hegira, was written upon all of them. This means above-mentioned date is the enthronement date. Writing the enthronement date upon coins became a tradition after Yıldırım Bayezid. Yıldırım Bayezid also started the tradition of Tecdid-i Sikke. Tecdid-i Sikke means that Padishah forbid the currency of former Padishahs coins, allowed the currency of only his coins. Preferring only writing, date and prayer upon coins, shows us that Padishah tried to behave accordingly to Islam. Enthronement ceremony was also carried out for Yıldırım Bayezid. Rayah, Ottoman citizens, could easily complain their problems to Padishah. It has been found that Qadı, Judges, were in financial difficulty. Padishah could also judged and punished ulema, Muslim theologians, scholars and lawyers.

Keywords: Padisah Yıldırım Bayezid, Ottoman, coins, qadı, enthronement, complaining.

I. GİRİŞ

Çalışmada Tanzimat dönemi ve sonrasında yazılmış ve Yıldırım Bayezid Han ve onun devlet yönetimine ilişkin bilgi veren iki makale Osmanlıcadan Türkçeye latinize edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmalardan ilkinin adı “Yıldırım Beyazıd’ın Sikkeleri (792-805)”dir. Rumi 1 Eylül 1340 tarihinde Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası’nda yer alan makale Ali Bey tarafından kaleme alınmıştır. Diğer makale ise Abdurrahman Adil Bey tarafından yazılan “Osmanlı Tarihinde Adliye Sahifeleri: Yıldırım Bayezid ve Hükûkâm-ı Şeri” adlı makaledir.

Makaleleri latinize ederken Türk Tarih Kurumu’nun Tanzimat dönemi metinleri tercüme kurallarını esas aldığımızı belirtmemiz gerekir¹. [ ] şeklinde yapılan atıflar, orijinal metinlerde müelliflerin yaptıkları atıflardır. Bunun dışında, metnin anlaşılmasında kolaylık olması için günümüzde sık kullanılmayan kelimelerin ne anlam ifade ettiğini dipnotlar şeklinde izah etmeye çalıştık. Kelimelerin etimolojik karşılıkları için Ferit Devellioğlu² ve Şemsettin Sami’nin³ sözlüklerinden yararlanılmıştır.

Ankara savaşı sonrasında Timur’un Anadolu’yu terk ederken birçok eseri ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir. O nedenle Timur’dan önceki döneme ilişkin belgelerin bulunması çok zor ve erken dönem Osmanlı Devleti ile ilgili veriler azdır. Anılan döneme ilişkin çalışmalar bilim adamlarının sürekli ilgisini çekmiştir. Tanzimat dönemi müellifleri de bu ve benzeri nedenlerle olsa gerek Yıldırım Bayezid Han ile ilgili çalışma yapmak istemişlerdir.

Biz çalışmamızın başlığında “devlet yönetimine ışık tutan” ifadelerini kullandık. Esasında latinize edilen makaleler Bayezid Han’ın doğrudan iktidarına ilişkin çalışmalar değildir. Ancak bu çalışmalardan yola çıkarak, Yıldırım Bayezid Han’ın hükümdarlığına ilişkin bazı ipuçları bulmak mümkündür.

Çalışmada öncelikle makaleler hakkında şekli değerlendirme ve bilgiler verilecektir. Ardından da makalelerin ifade ettiği fikirler üzerinde durulacaktır. Bu yapılırken Türk Hukuk Tarihi literatüründe Osmanlı Devlet yönetimi ile ilgili verilen bilgiler, bu makaleler ile ortaya atılan fikirler ile mukayese edilerek değerlendirilecektir.

1 Bu kurallar için bk. TTK, Çeviri Yazı Kuralları.

2 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.

3 Şemsettin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.

II. ŞEKLİ DEĞERLENDİRME

İlk makalemiz, Rumi 1 Eylül 1340 tarihinde Tarih-i Osmanlı Encümeni Mecmuası'nda yer alan "Yıldırım Bayezid'in Sikkeleri (792-805)"dir. Makale Ali Bey tarafından kaleme alınmıştır. Derginin 14. Senesinin 5'inci sayısında yer alan makale 277-282 sayfaları arasında yer almaktadır. Makale Helal Matbaası İstanbul'da basılmıştır. Makalenin orijinal halini Milli Kütüphanede bulmak mümkündür. Milli Kütüphanedeki envanter bilgileri şu şekildedir: Yer numarası 1956 SA 449, DVD numarası 138, mikrofilm numarası 61-65.

6 sayfadan oluşan çalışmada her sayfada 1'den başlamak kaydıyla toplam 12 atıf vardır. Bu atıflar günümüzde de ziyadesiyle kullanılan dipnot usulü ile yapılmıştır. Atıf yapılan eserlere ulaşılabilmesi için yeterli miktarda bilginin verilmediğini ifade etmek gerekir. Örneğin Solakzade'nin yazmış olduğu esere atıf yapılırken sadece sayfa numarası belirtilmiş, yer, tarih, matbaa gibi bilgilere değinilmemiştir. Çalışmanın sonunda kaynakça yer almamaktadır. Eserde giriş ve sonuç başlıklı yerlerin de olmadığı söylenmelidir.

Yazarın, o dönem için henüz baskıya girmemiş kaynaklardan yararlanması ve döneme ilişkin birinci el kaynak olarak değerlendirilebilecek Sinop kitabelerine⁴ atıf yapması eseri üzerinde epey emek harcadığını göstermektedir.

Diğer makale ise Hadisât-ı Hukûkiye adlı mecmuanın 5'inci cildinde yer alan "Osmanlı Tarihinde Adliye Sahifeleri: Yıldırım Bayezid ve Hükâm-ı Şeri'" adlı çalışmadır. 1339'da İstanbul İkdâm Matbaasında basılan ciltte yer alan makale Abdurrahman Adil Bey tarafından yazılmıştır. Eser, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Kataloğu, 1957 SA 88 Yer numarası, DVD No: 168'de yer almaktadır.

III. ESASA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

İki makaleyi bütün olarak incelediğimizde, kuruluş dönemi Osmanlı Devleti'ndeki sikkelerin rolü, cülus töreni ve ilmiye sınıfının yargılanması hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür.

4 Bu kitabeler hakkındaki ayrıntılı bilgi için bk. Şakir, M. (1933) 'Sinop Kitabelerinden Basılı Olmayan Birkaç Metin' Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, Sayı:1, Sayfa Aralığı: 157-159. <www.envanter.gov.tr/files/belge/TAD1_0012.pdf>s.e.t. 05.01.2016.

A.SİKKENİN DEVLET YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ

Ali Bey'in çalışması, Bayezid Han'ın sikkeleri üzerinde odaklanmıştır. Bu nedenle sikkenin ne olduğunun, ne anlama geldiğinin ve neyi sembolize ettiğinin üzerinde durmak gerekir. Sikke, ağırlığı önceden ayarlanmış, üzerinde darp edip tedavüle çıkararak ve istendiğinde geri almayı taahhüt eden devletin, hükümdarın ya da resmi otoritenin simge veya yazısının yer aldığı madeni para türü olarak tanımlanmıştır⁵. Devletin sikkeyi basması ve sonra onu geri almayı taahhüt etmesi, ona itibar ve güven kazandırmaktadır⁶. Sikkelerin bir takım değerli özellikleri vardır: Kullanılan malzemenin metal olması, üzerinde onu basan devletin ve/veya hükümdarın işaretinin bulunması bunlardan birkaçıdır⁷.

Osmanlı Devleti'nde, egemenliğin simgesi olmasından, vergi toplanması gerektiğinden, askerilere maaşların ödenmesinin lazım olmasından, jeopolitik konumuna bağlı olarak ticaret ve ekonominin bir nizamla ihtiyacı olmasından ötürü sikkeler bastırılmıştır⁸. Osmanlı padişahları da tahta geçmez geçmez ilk iş olarak kendi adlarına hutbe okutup, sikke kestirirlerdi. İlk sikkenin Osman Gazi döneminde (M. 1299–1326) darp edildiği belirtilse de bu sikkeler konusunda ciddi tereddütler mevcuttur⁹. Gümüşten darp edilen ve akçe adı verilen Osman Gazi sikkelerinde uzun dua metinleri yer almamakta iken, sikkeler üzerine darp yerinin yazılması, Orhan Gazi (M. 1326–1359) döneminde, Bursa'nın alınmasından sonra başlamıştır¹⁰.

“Bey” adına hutbe okutmak ve “sikke kesmek” Doğu-İslâm devlet geleneğinde toplumların devlet yapısına kavuşabilmelerinin ön şartı olarak gö-

5 Tekin, Oğuz (2009), 'Sikke', TDVİA, Cilt: 37, Sayfa Aralığı:179-184, s. 179 vd.

6 Tekin, Oğuz (2006), 'Sikkeler, Devletler, Hükümdarlar: Eskiçağda Anadolu'da Paranın Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Rolü' Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, <http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html> s.e.t. 04.01.2016.

7 Tekin (2006).

8 Benzer yöndeki görüş için bk. Pamuk, Şevket (2007), Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi, 4. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 18 vd.

9 Tekin, (2009), s. 182; Dursun, Necla (2012), 'Konya Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Klasik Dönemi Sikkelerinden Örnekler', Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 22, Cilt: 5, Sayfa Aralığı: 391-403, s.392; Tuzkaya, Emir(2010), 'Kırklareli Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Sikkeleri', (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 32.

10 Dursun (2012), s. 392. Osmanlı sikke geleneğinde en büyük gelişim ve değişim 1453'te İstanbul'un fethinden sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı dönemine ait ilk altın sikke bu dönemde basılmıştır. Gümüş olanlar akçe, bakır olanlar mangırdır. Altın sikkeler “sultani” olarak isimlendirilmiştir. Bu sikkeler üzerine “altın sikkeyi darp ettiren karada ve denizde, yücelik, kudret ve zafer sahibi” ibaresi eklenmiştir; Tekin (2009), s. 182; Dursun, s. 392.

rülmüştür. Sikkeler, Emeviler'den itibaren İslam dünyasında bağımsızlığın ve egemen bir güç olmanın sembolü olarak kabul edilmiş, devletin başına geçen hükümdarın sikke kestirip (darbedip) hutbe okutması âdetten sayılmıştır. Osmanlılar ve diğer beylikler, İlhanlıların egemenliğini kabul ettikleri dönem boyunca kendi adlarını sikke bastırmamış ve İlhanlıların sikkelerini kullanmışlardır¹¹. Bu husus dahi sikke basmanın, egemenliğin sembolü olduğunun göstergesidir.

Sikkelerin ticarî bir meta halinde elden ele dolaşması, iktidarın nüfuzu ve otoritesinin de ülkenin en ücra noktasına kadar ulaşmasını sağlamaktaydı¹². Osmanlılar, paranın bolluğu ve piyasalardaki geçerliliği ile ticaret ve ekonominin canlılığı arasındaki ilişkinin bilinci içerisinde olmuşlar ve Padişahlar yukarıda sayılan diğer nedenler ile beraber sikke basımı hususunda girişken olmuşlardır.

Latinize etmeye çalıştığımız makalede I. Bayezid'in dört sefer sikke bastığı bilgisi paylaşılmıştır. Bayezid de kendisinden önceki Padişahlar gibi kendi egemenliğini sembolize etmek üzere sikke bastırmaya devam etmiştir. Bayezid Han döneminde sikkenin basılmış olması esasında İslam tarihi açısından da kıymetli bir bilgidir. Zira üzerinde tarih bulunan ilk İslamî sikkeler Sâsânî Hükümdarı III. Yazdicerd'in (632-651) gümüş sikkelerinin taklitleri olduğu belirtilmiştir¹³. Şu halde yaklaşık bir asır sonra bir başka İslam Devletinde de sikkenin basılmaya devam ettiğini görüyoruz.

Müellif, her ne kadar bu minvalde bir değerlendirme yapmamış olsa da incelediği sikkelerin, Orta Çağ'ın son dönemlerindeki beyliklerin karakteristik özelliklerini taşıdığını ifade edebiliriz. Nitekim, literatür, Orta Çağ'ın son dönemlerine yakın tarihlerde, sikkelerde yazılar ve geometrik süslemelerin ön plana çıktığını; yazının ya ortada ya da sikkeyi çevreleyen bir bordür içinde yer aldığını belirtmektedir¹⁴. Gerek müellifin resmini teşhir ettiği sikkede, gerekse bizim ekte örneğini verdiğimiz diğer sikkede yazı ortada yer almakta ve yazının etrafında daire yer almaktadır. Yine anılan çağın son dönemlerinde

11 Pamuk, s. 33.

12 Özcan, Ruhi (2005), 'Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri', Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:17,Sayfa Aralığı: 237-266, s. 247.

13 Tekin(2009), s. 179.

14 Parlar, Gündegül (2012), 'Orta Çağ'da Anadolu'da Hüküm Süren Beyliklerin Sikkelerinin Karakteristik Özellikler' Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Cilt: 5, Sayfa Aralığı: 2481-2490, s. 2481.

sikkelerde görülen hat sanatının Osmanlı Devleti'nde de devam ettiği¹⁵ hususu makalede teşhir edilen sikkeler ile teyit edilmektedir.

Sikkede yer alan “hullide mülkuhû” ifadesi, “mülkü daim olsun” şeklinde bir duadır denilebilir. Bu duayı Bayezid'in babası ve atası zamanı sikkelerinde de görmek mümkündür. Sikkede yazının ve özellikle duanın tercih edilmesi, İslami ilkelere mümkün olduğunca bağlı kalma gayreti içerisinde bulunulduğunu gösterebilir. Müellif Ali Bey, bu husus ile ilgili bir izahatta bulunmamıştır.

Gösterilen sikkede beylikler dönemindeki aksine resimler, figürlerin¹⁶ yer almaması bunun yerine sadece yazı ve geometrik şekillerin yer alması, tasvir yasağına ve buna bağlı olarak İslam ilkelerinde daha sıkı bağlı olma isteğinin bir sonucu olarak düşünebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki canlı varlıkları tasvir etmenin veya resmetmenin hükmünün ne olacağı ile ilgili İslam hukukçuları arasında tartışma mevcuttur¹⁷.

Sikkede padişahın kim olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur, ancak Bayezid'in unvanına ilişkin bir veri yazılı değildir. Tekin, “el-Melikü'l-âdil” unvanının I. Murat ve Bayezid Han'ın bakır sikkelerinde yer aldığını ifade etmektedir¹⁸. Ancak makalede teşhir edilen sikke resminde bu unvana rastlanılmamaktadır. Bunun gerekçesi teşhir edilen sikkenin gümüşten üretilmiş olması olabilir. Keza basım yerinin de sikke üzerinde yer almadığını vurgulamak gerekir¹⁹. Darp yeri, tartışmalı olan Osman Gazi'nin ve Orhan Bey'in sikkelerinde yer almasına rağmen, I. Murad Han'ın sikkelerinde darp yerini görmek mümkün değildir. Bayezid Han da babasının uygulamasını tercih etmektedir.

Doktrinde Bayezid Han ile birlikte sikkelere, sikkelerin darb tarihlerinin yazılı olduğu bu uygulamanın daha önceki padişahlarda olmadığı ifade edilmiştir²⁰. Latinize etmeye çalıştığımız makalede ifşa edilen sikkede de tarih belirtilmektedir, ancak bu tarihin sikkenin darb tarihi mi yoksa padişahın tahta geçiş tarihi mi olduğu tartışılabilir. Makale, Bayezid Han'ın bastırmış olduğu dört sikkenin dördünde de tarihin yazılı olduğunu ve anılan tarihin hepsin-

15 Parlar, s. 2483.

16 Üzerinde resim, figür gibi şekillerin yer aldığı beylikler dönemine ait sikke resimleri için bk. Parlar, s. 2481 vd.

17 Tartışmalar için bk. Kesioğlu, Osman (1961), ‘İslâmda Tasvîr ve Minyatürler’, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, Cilt: 9, Sayfa Aralığı: 11- 23, s. 11 vd.

18 Tekin (2009), s. 183.

19 Bu hususlar, ortaçağ beyliklerinde görülen bir uygulama değil idi; anılan dönemdeki sikkelerde unvan ve basım yerinin yazılı olduğunu görmek mümkündür. Parlar, s. 2483.

20 Tekin (2009), s. 183.

de de aynı olduğunu göstermektedir. 792 olarak basılan bu tarihin, Yıldırım Bayezid'in tahta çıktığı yıl olarak kabul edilmektedir. Müellif, bizce de haklı olarak ifade etmektedir ki, bu tarih paranın basıldığı yıl olsaydı, dört sikkede de farklı tarihler yazılı olur idi. Hâlbuki dördünde de aynı tarih yazılıdır bu tarihin kendisinin tahta geçtiği yıl olma ihtimali yüksektir. Müellif bu hususta bir adım daha ileri giderek, sikkelere tahta çıkış tarihinin yazılması âdetini Bayezid Han'ın başlattığını ifade etmektedir²¹.

Literatürde, Fatih dönemine kadarki para sistemi döneminin monometalist (tek madeni paraya dayalı) sistem olduğunu ve o dönemde kullanılan madenin gümüş olduğu ifade edilir²². Ali Bey'in makalesinde de bu bilgi teyit edilmektedir. Müellife göre Yıldırım Bayezid döneminde de altın sikke darb edilmemiş; tedavülde bulunan altın paralar ise Venedik Dukalarıdır. Buradan da anlaşılmaktadır ki Devlet, yabancı ülkelerin parasını farklı madenden üretilmesi halinde kendi iç piyasasında kullanmaya müsaade etmektedir. Keza, fethedilen yerdeki bölgesel paraların da tedavülde kalmasına müsaade edildiği bilinmektedir²³. Bu tespitleri, egemenliğin ihlali gibi değerlendirmemek gerektiği, toprakların genişlemeye başlaması, bölgede oluşan yeni ticari düzen gibi dönemin ekonomik şartlarının bu etkileşimlere sebep olduğu fikrine sahibiz.

Monometalist denilen bu dönemde, madeni paranın değerli maden içeriğinin azaltılarak değerinin düşürülmesi olarak tanımlanan tağşiş uygulamasının sıklıkla uygulandığı ifade edilmektedir²⁴. Müellif Bayezit Han'ın 4 sefer sikke darb ettiğini belirtmekte ancak bunlardan bir tanesinin o güne ulaştığını ifade etmektedir²⁵. Bu nedenle literatürde bahsedilen tağşiş uygulamasının mezkûr padişah döneminde de yer alıp almadığını tespit etmek zordur.

21 Çağdaş akademisyenlerde bu fikri destekleyen fikirler ileri sürmüşlerdir; Sahillioğlu, Halil (1958) 'Kuruluşta XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme', Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi aktaran Tuzkaya, s. 37.

22 Erdem, Ekrem (2006), 'Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz', Bankacılar Dergisi, Sayı: 56, Sayfa Aralığı: 10-27, s. 12; Özcan, Tahsin (2003), 'Osmanlı Para Tarihi Üzerine Asırlık Çalışmalar' Türkiye Araştırma Literatür Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 1, Sayfa Aralığı: 443-448, s. 444.

23 Hatta bu nedenle fetih yolu ile egemenlikleri altına aldıkları yerde halkın kullanmakta olduğu yöresel paralara göre devlette penz bölgesi, pare bölgesi, şahı bölgesi gibi para bölgeleri oluşturulduğu ifade edilir; Yılmaz, Fikret (1989), '1624 Sikke Tashihinin Amasya'daki Etkileri', Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt:IV, Sayfa Aralığı:137-150, s. 137.

24 Alper, Değer & Anbar, Adem (2010), 'Osmanlı İmparatorluğu'nun İç Borçlanmada Kullandığı Yöntem ve Araçlar', Maliye ve Finans Yazıları Dergisi, Sayı: 87, Sayfa Aralığı: 27-49, s. 37, 38.

25 Ancak Kırklareli Müzesinde teşhir edilen sikkeler, bugün Yıldırım Bayezid dönemine ilişkin daha fazla sikkenin bulunduğunu göstermektedir; örnekler için bk. Tuzkaya (2010).

Tecdid-i sikke, eski sikkelerin tedavülden çekilerek padişahın kendi adını taşıyan sikkeleri bastırması olarak ifade edilmektedir. Müellif Ali Bey, Hammer, Aşıkpaşazade, Lütfi Paşalara atıf yaparak Yıldırım Bayezid Han döneminde Orhan ve Murat beyler zamanında basılan sikkelerin tedavülde kalmasının ve ihraç edilmesinin yasaklandığından bahsetmektedir. Çağdaş literatür de bu uygulamanın ilk kez Yıldırım Bayezid Han ile başladığını ileri sürer²⁶. Bayezid Han'ın kendinden önce basılan sikkeleri kullanmayı yasaklaması ve sadece kendi adının yer aldığı sikkelerinin tedavülde kalmasına müsaade etmesi, Padişahın sikkenin aynı zamanda iletişim aracı²⁷ olma özelliğinden yararlanmak istediğinin göstergesi şeklinde yorumlanabilir²⁸. Nitekim bahsedilen dönemlerde kimin iktidarda olduğu da dâhil olmak üzere reayaya bilgi aktaracak gazetede ve benzeri iletişim araçları mevcut değil idi. Daha önceki sikkelerin yasaklanmış olması, iktidardaki padişahın kim olduğunu göstermesi ve bunu reayaya aktarması için ideal bir yöntem olarak görülebilir. Bu anlayıştan yola çıkarak Bayezid Han, reaya üzerindeki meşruiyetini sorgulayabilecek ihtimalleri ortadan kaldırmak istemiştir diyebiliriz. Bu uygulama Yıldırım Bayezid Han'dan sonraki Padişahlarda da uygulanmaya devam etmiş hatta eski sikke kullanılıp kullanılmadığını denetlemek üzere yasak-kulu isminde görevliler vazifelendirilmiştir²⁹.

B. CÜLUS MERASİMİ

Ali Bey'in makalesinde üzerinde durulan bir başka kavram da cülus merasimidir. Makalenin muhtelif yerlerinde Bayezid Han'ın cülusundan bahsedilmektedir. Bu nedenle cülus merasimi hakkında da kısaca bilgi aktarmak yararlı olacaktır. Cülus törenleri, devlet yapısını ve iktidar anlayışını işaret eden merasimlerdir. Tahta çıkış törenleri olan bu merasimler, eski Türk Devletlerinden itibaren her devirde uygulanmıştır. Ölüm veya hall gibi sebeplerle boşalan tahtın en kısa zamanda doldurulması yani herhangi bir iktidar boşluğunun yaşanmaması için cülûs töreninin mümkün olan en kısa zamanda yapılması kuraldır³⁰.

26 Sahillioğlu, Halil, s. 33'den aktaran Tuzkaya, s. 37; Yılmaz, s. 137.

27 Tekin (2006).

28 Sikke tecdidinin gerekçesini gümüş darlığına bağlayan görüş için bk. İnalçık, Halil (1951), 'Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle', Belleten, Sayı: 60, Cilt: XV, Sayfa Aralığı: 629-684, s. 652 vd.

29 İnalçık, Halil & Anhegger, R.(1956), Kanun-name-i Sulatni ber Meceb-i Örf-i Osmani, Ankara, TTK Yayınları, s. 4-5, 8-9, 13-14.

30 Baykal, Ebru (2008), 'Osmanlılarda Törenler', (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13.

Yıldırım Bayezid Han'ın tahta geçişinin nasıl olduğu konusunda çağımızda da fikir birliği söz konusu değildir. Bazı görüşler, I. Murat'ın Kosova'da şehit olması üzerine, Bayezid'in devlet ileri gelenlerince padişah seçilmesi ve yine onların kararıyla saltanat üzerinde herhangi bir hak iddia etmemesi için kardeşi Yakup Bey'i savaş alanında öldürmesinden bahseder³¹. Bir başka görüşe göre ise Yıldırım Bayezid, savaş meydanında babasının ölümünü kardeşinden önce öğrenerek, kendisini iktidar sahibi olarak ilan edip kardeşi Savcı Bey'i öldürtmüştür³². Hammer, bazı tarihçilerin Yakup Bey'in öldürülmesinde Yıldırım Bayezid Han'ın haberinin dahi olmadığını iddia ettiklerini yazar³³.

İncelenen makalede de Bayezid Han'ının nasıl tahta geçtiği hususunda bir bilgi mevcut değildir, ancak müellif bastırılan sikkelerin tarihinin 792 olmasından ötürü cülusun bu tarihte meydana geldiği hususu üzerinde durmaktadır. Ancak yazar, Kosova savaşının 791 senesinde olmasına ve Murat Hüdavandigar'ın bu savaşta şehit olmasına rağmen Yıldırım Bayezid Han'ın sikkelerinde 1 sene farkın olması hususunu tartışmıştır. Yazarın ilk iddiası, Kosova savaşının tarihinin sehven hatalı yazıldığı iken yazar ikinci ihtimal olarak da Murat Hüdavandigar'ın ve Yakup Bey'in şehit edilmesinin gizli tutulması ve dönemin pay-ı tahtı Edirne'ye geç gidilmesini zikretmiştir.

C. KADILARIN YARGILANMASI

Latinize edilen diğer makale ise Yıldırım Bayezid Han'ın, dönemindeki kadılar ile olan irtibatını incelemiştir. Makalede mezkûr dönemde kadıların çok fazla şikâyet edildiği, bunun üzerine Padişahın inceleme başlattığı ve zulüm ettiği ortaya çıkanları huzuruna getirdiği, ardından da onları ateşte yakma cezası ile cezalandırmak üzere iken Vezirin müdahalesi ile bu cezadan vazgeçtiğinden bahsedilir. Makalenin aktardığına göre vezir, fikrini doğrudan Padişaha arz etmekten çekindiği için araya maskarayı sokmayı düşünmüştür. Maskara, sefer elbisesi ile Yıldırım Bayezid Han'ın huzuruna çıkar ve İstanbul'a – ki o zaman henüz fetih edilmemiş idi- gideceğini, oradan seksen adet papaz getireceğini, böylelikle idam edilen kadıların yerinin doldurulacağını ifade eder. Bayezid Han bunun üzerine bu kadıların yerini dolduracak kimse olup

31 Cin, Halil & Akyılmaz, Gül (2011), Türk Hukuk Tarihi, 4. Baskı, Konya, Sayram Yayınları, s. 120.

32 Baykal, s. 14.

33 J. Von Hammer (2011), Osmanlı İmparatorluğu, I. Cilt, 5. Baskı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 84.

olmadığını sorar, maskara ise kullar arasında okuryazarın olmadığını söyler. Kadıların affedilmesinin ardından vezir bu kadıların maaşlarına zam yaptırmıştır.

Bu makalede kanaatimizce üzerinde durulması gereken husus, ilmiye sınıfı içerisinde yer alan kadıların bu gibi bir ceza ile cezalandırılmasının hukuki boyutunun ne olduğudur. O nedenle öncelikle ilmiye sınıfı hakkında kısa bilgilendirme yapılmalıdır. Ulema (ilmiyye) hem din bilgileri hem de fıkıh bilgileri çok iyi olan, esasında hükümdarın hukuka uygun hareket etmesinin güvencesi olan kesimdir³⁴. Devletin kuruluş dönemlerinde önemli devlet makamlarına bu sınıftan kişiler getirilmiştir. Kul sisteminin ortaya çıkmasından sonra, ulema devlet işleri ile ilgili olarak sadece hâkimlik vazifesini yürütmüştür. Ulema, Padişahın kulu olamazlar; zira onlar dinin hizmetçileridir. Bu anlayışın sonucu olarak da Padişaha karşı can ve malları açısından güvencededirler³⁵. Kadılar da ilmiye sınıfı içerisinde yer almakta idiler³⁶. Kadı, insanlar arasında vuku bulmuş olan dava ve anlaşmazlıkları mer'i hukuka göre karara bağlamak ve verilen diğer idari vazifeleri yapmak üzere Padişah beratı ile atanan görevlidir denilebilir.

Kadılar hakkında şikâyet olması halinde Padişah'ın bir soruşturmacı tayin etmesi, Osmanlı Devleti'nde bu makalede de görüldüğü üzere kuruluş yıllarından itibaren uygulanan bir yöntemdir. Daha sonraları, kazaskerlerin, beylerbeyinin, sancakbeyinin, hatta bir başka kadının da müfettiş sıfatıyla görevlendirildiğini görmekteyiz. XV. yy sonlarına kadar teftiş ile ilgilenen kadınlara mehayif müfettişleri denildiği zikredilmektedir³⁷. Mehayif müfettişlerinin, yolsuzluğun arttığı bölgelere teftiş etmek üzere gönderildiği, seyyar oldukları ve gerektiğinde davalara baktıkları belirtilmiştir³⁸. Suçları bu şekilde sabit olan kadılar genelde görevlerinden alınmış ve genellikle sürgün cezası ile cezalandırılmıştır³⁹.

34 Üçok, Çoşkun & Mumcu, Ahmet & Bozkurt, Gülnihal (2015), Türk Hukuk Tarihi, 17. Baskı, Ankara, Turhan Yayınevi, s. 211.

35 Üçok & Mumcu & Bozkurt, s. 211. Yazarlar, 1839 senesine kadar 182 veziriazamdan 43'ünün idam edilmesine rağmen, ulemadan olan şeyhülislamıardan sadece 3'ünün idam edildiğine değinir.

36 Cin, Halil & Akgündüz, Ahmed (2011), Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, OSAV Yayınları, s. 267.

37 Avcı, Mustafa (2015), Türk Hukuk Tarihi Dersleri, 4. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları, s. 145.

38 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), Osmanlı İlmiye Teşkilatı, 3. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, s. 128; Ortaylı, İlber (1976), "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", TODAİE Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 9/1, Sayfa Aralığı: 95-107, s. 106.

39 Demir, Abdullah (2010), Osmanlı Mahkemesi, İstanbul Yitik Hazine Yayınları, s. 30.

Makalede yer alan vakada kadıların yolsuzluk yapmasının nedeni günümüzde maaş azlığı ile ilişkilendirilmiştir. Hatta XIV. yy sonlarına kadar kadılığa ilginin az olmasının nedeni de kadı ücretlerinin az olması olarak ifade edilmiştir⁴⁰. Latinize edilen makaledeki vaka, birbirine çok benzeyerek muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Rivayetlerde kadıların yolsuzluğa gittikleri, bu nedenle soruşturuldukları, ardından maskara kanalıyla affedildikleri ve sonunda maaşlarına zam yapıldığı ortak olan husustur. Tüm rivayetler bir arada değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılabilir. Anılan dönemde kadılar maaşları ile ilgili sıkıntı içerisindeydiler. Bu sıkıntılarını halktan daha fazla ücret almak suretiyle çözmek istemektedirler. Halk bu minvaldeki şikâyetlerini Padişaha arz etme hususunda cesurdur. Padişah ilmiye sınıfında da olsa kadıları cezalandırabilmektedir. Belki son olarak şu söylenebilir: Yıldırım Bayezid Han kişiliği itibarıyla sert mizaçlı bir karaktere sahiptir.

IV. SONUÇ

Bu çalışma ile Yıldırım Bayezid Han dönemi ile ilgili olarak Tanzimat dönemi ve sonrasında yazılan iki Osmanlıca makale latinize edilmiş ve bu makalelerden yola çıkarak kuruluş dönemi Osmanlı Devlet teşkilatı hakkında bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Tanzimat dönemi araştırmacıları da anılan döneme ilgi göstermişlerdir. Bunun gerekçesi döneme ilişkin verilen az olmasıdır denilebilir.

Bu inceleme ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Osmanlı tarihi araştırmalarında da kitabelerin önemi Tanzimat dönemi yazarları tarafından görülmüştür. Kanaatimizce de özellikle veri bulmakta zorlanılan erken dönem Osmanlı Devleti ile ilgili çalışmalarda kitabe, yazıt gibi kaynakları günümüzde de göz ardı etmemek gerekir.

Osmanlı Devleti, egemenliğin simgesi olması, vergi toplama gereği, askerlere maaşların ödenmesi ve jeopolitik konumundan ötürü ticaret ve ekonominin bir nizam içerisinde işlenmesini sağlayabilmek için sikke bastırmak zorunda kalmıştır.

Yıldırım Bayezid Han, sikkenin, iktidarın nüfuzu ve otoritesinin ülkenin en ücra noktasına kadar ulaşmasını sağlama niteliğinden ziyadesiyle yararlanmak istemiştir. Nitekim Padişahın kendinden önce basılmış olan sikkelerin

40 Demir, s. 30.

kullanılmasının yasaklaması anlamına gelen tecdid-i sikke uygulaması Yıldırım Bayezid Han ile başlamıştır.

İncelenen sikkeler, Orta Çağ son dönem beylikleri sikkelerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Yıldırım Bayezid'in sikkesinde yazıyı ve duayı tercih etmesi, buna bağlı olarak dört sikkesinde de resme yer vermemesi, İslami ilkelere mümkün olduğunca bağlı kalma gayreti içerisinde olduğunu göstermektedir.

Yıldırım Bayezid Han döneminde basılmış olan 4 adet sikkenin üzerindeki tarihin 792 şeklinde sabit olması, bu tarihin cülûs tarihi olduğunu göstermektedir. Bu uygulamada Yıldırım Bayezid Han ile başlayan bir gelenek olmuştur.

Kosova savaşının 791 senesinde olmasına rağmen Yıldırım Bayezid Han'ın sikkesinin üzerinde 792 yazılı olması, tahtın boş kaldığı anlamına gelmemektedir. Bu farklılığın muhtelif nedenleri olabilmektedir. Ancak her halükarda Osmanlı Devlet geleneğinde gördüğümüz cülûsun icra edildiği aşikârdır.

Yıldırım Bayezid Han döneminde basılmış olan 4 adet gümüş sikkeden başka altın Venedik dukalarının da tedavülde olmasını, egemenliğin ihlali şeklinde yorumlamaktan ziyade, toprakların genişlemeye başlaması, bölgede oluşan yeni ticari düzen gibi dönemin ekonomik şartlarının bu etkileşimlere sebep olduğu şeklinde yorumlamak gerekir.

Yıldırım Bayezid Han döneminde de reaya şikâyetlerini Padişaha iletebilmiştir. Kadılar, anılan dönemde ekonomik anlamda sıkıntı içerisine girmiştir. Yıldırım Bayezid Han, ilmiye sınıfında da olsa kişileri cezalandırabilme yetkisini kullanabilmiştir.

V. EKLER

Ek 1: Kırklareli Müzesinde yer alan Yıldırım Bayezid Han dönemine ait bir sikke örneği⁴¹

Ek 2:

Yıldırım Beyazıd`ın Sikkeleri (792-805)

Yıldırım Beyazıd`ın bugüne kadar bulunabilen akçelerinden anlaşıldığına nazaran dört defa darb-ı sikke ettirmiştir. Birinci (?) defa darb edilene zırde⁴² görüldüğü gibidir.

Vechi⁴³ : Bayezid
Bin Murad   zahrî⁴⁴ : hullude⁴⁵ mülkühü⁴⁶
792

İkinci defa darb edilenleri birincisi gibidir. Yalnız tarihin sağ tarafına üç nokta (...⁴⁷) konulmuştur.

Üçüncü defa darb edilene zırde görüldüğü misillü⁴⁸ üç nokta

Bayezid   hullude mülkühü
Bin Murad   ∴ 792

Tarihin sol tarafına mevzu'udur⁴⁹.

41 Bu sikke ve Yıldırım Bayezid Han dönemine ait başka sikke örnekleri için bk. Tuzkaya, s. 138 vd.

42 Zır: aşağıda, altta

43 Vech: yüz, ön yüzü

44 Zahrî: arka, sırt, arka yüzü

45 hallede: ebediyen sonsuz olarak muhafaza etsin, korusun

46 İktidar, maharet, tekrarlaya tekrarlaya meydana gelen alışkanlık, yatkınlık.

47 Noktalardan ikisi ortadaki dışındakiler yukarıda olacak.

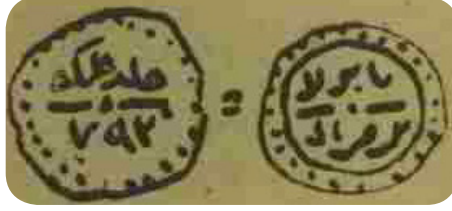
48 Misillü: şekilde

49 Burada "konulmuştur" manasındadır.

Dördüncü satırlar⁵⁰ arasına resmedilen hatt-ı fâsılın⁵¹ ve satırlarına (—.—) birer nokta vaz' edilmiştir.

Mezkûr dört muhtelif akçenin muhteviyatı usûl-ü kadime üzere biri hat diğeri noktalardan mürettib⁵² iki daire ile ihata⁵³ olunmuştur.

Bunlardan birinin şekli zîrde resmedilmiştir.

Bu dört nevi akçeler bâlâ⁵⁴da tarif edildiği misillü yalnız zâhiri⁵⁵ işaret ile değil hatlarından da yek-diğerinden farklı olmasıyla da ayrılır. Vezinlerine⁵⁶ gelince ekseriyle bir kırat⁵⁷tan bir habb⁵⁸ noksandır. Kutrları⁵⁹ (11) ile (12) milimetre arasında muhtelifdir.

Bugüne kadar ancak bir nevi'-i mangırı bulunabilmiştir ki, şekli zîrde gösterilmiştir:

Vechi⁶⁰ : Bayezid   zahrî⁶¹ : hullude⁶² mülkühû
Bin Murad   . . . ★ . . .

Vech ve zahri ale-l-usûl⁶³ biri hat diğeri noktalardan mürettib iki daire dâhilindedir. Kutrları (18, 19) milimetre arasında tehallüftur⁶⁴. Vezni ½ 13 kıratdır.

50 Satr: yazı sırası

51 Hatt-ı fâsıl: ayıran çizginin

52 Tertib eden, nizama sıraya koyan

53 kuşatma

54 yukarıda

55 Açık, görünür, açık, belli meydanda

56 Vezn: ağırlık, tartı, tartma

57 Kırat: şerisi, orta büyüklükte beş arpa ağırlığında olan ve kuyumcular arasında kullanılan miskalın yirmi dördte biri kadar bir ağırlık ölçüsü, devlîoğlu, s. 516.

58 tane

59 Kutr: çap

60 Vech: yüz, ön yüzü

61 Zahrî: arka, sırt, arka yüzü

62 Hald: devamlılık, süreklilik

63 Yol yordam gereğince

64 Geride bırakma, arkada kalma, uygun gelmeme

Bayezid beğin meskûkâtı⁶⁵ bâlâda tarif ve tavzif⁶⁶ eylediğimiz (?) misillü olup zamanında dahî altun sikke darb edilmeyip tedavül⁶⁷ eden altın venedik dukası idi. muvarrih Hamer, Kastamonu emaretinin⁶⁸ Bayezid Bey tarafından zabtı vesilesiyle mezkûr ülkede mevcut meâdından⁶⁹ bahsedip (cihatma ?)nın iki yüz ellinci sahifesindeki tafsilatı⁷⁰ anlatarak “idrisin (?) hesabınca gümüş hasılatı (bakır olmasa gerek) senevî⁷¹ seksen bin akçe yahut iki bin duka altından ibaret idi. Bir duka altının kıymeti de kırk akçe idi.” Dediğine nazara devr-i Bayezid evvelde mütedâvil⁷² duka altınlarının kırk akçeye tedavül eylediği anlaşılır[1].

Hâmir tarihinde idare-i adliyenin ıslahata muvafık olan ali paşanın bir takım sikkeler darb ettirerek eskileri iptal ettirdiğini *mahy el dinin* (?) kütüphane-i kiralıyede el yazısıyla olan tarihinden naklen rivayet eylemektedir[2].

Lütfi paşa tarihinin matbu nüshasında, ki henüz neşr olunmamıştır, “yeni akçe kesip eski akçe ile *Pazar etmemek*(?) *evvel-i te’lif*⁷³ etti” denilmektedir.

Bu hususta en ziyade asabileşen aşık paşazadedir. Tarihinde : “Bu al-i imân kapısında esirden geçidlik almak (hams⁷⁴-ı şer ‘i) ânın *binyâdud* (?). (Mevlana Rüstem hakkında) vehm-i⁷⁵ eski akçe ile *Pazar olmamak* anın agvasıdır⁷⁶ vehm-i eski akçeyi gayri iklîme⁷⁷ eyletmemek anın sebebidir” demektedir [1].

Netâyic-ül-vukuât⁷⁸ rivayetince “ Osman, Orhan ve Murat Beyler bir maişet⁷⁹-i sâdiki⁸⁰ ile imrâr-ı zaman⁸¹ ve hayat eyledikleri halde Bayezid beyin

65 Sikke haline getirilmiş paralar

66 Vasıflandırma, nitelendirme

67 Tedavül: elden ele gezme, dolaştırma, dolaşma.

68 Emaret: emirlik.

69 Meâd: avdet edilen mahal, dönüp gidilecek yer. Dönüş geri gidiş.

70 Etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma

71 Seneyle ilgili, bir yıllık

72 Tedavülde bulunan elde ele gezen, dolaşan, kullanılan

[1] Hâmir tarihi, Esad Cabir Paşa tercümesi, sahife 432-431

[2] Hâmir tarihi, Esad Cabir Paşa tercümesi, cild , sahife 328

73 Uzlaştırma, barıştırma

74 beş

75 Kuruntu, yersiz korku, şüphe tereddüt

76 Agva: delaletle en çok sapan, adall, doğru yoldan pek sapmış olan, çok fena yol tutmuş olan

77 Memlekete diyar

[1] Aşık paazade tarihi, İstanbul tabı, sahife 189.

78 Osmanlı Devleti'nin siyasal olaylarından çok, bütün teşkilatını, kurumlarını konu edinen ve 1889 da vefat etmiş olan Mansûrîzade Mustafa Nuri Paşa'nın bir eseri, Devellioğlu, s. 825.

79 Yaşama, yaşayış, geçinmek için lüzumlu olan şey, Devellioğlu, s. 573.

80 Maişeti saidiki: sade yaşam

81 Zaman geçirme

vezir-i azamî bulunan alî *paşaleske(?)* yakın *vakte* kadar cari olan *dârât-ı*⁸² *vezaretin muhatara'idır*⁸³ - müzeyyen⁸⁴ ve melbes⁸⁵ râic⁸⁶ oğlanları ve harem ağaları kullanmak ve evânî⁸⁷-i sîmü zer⁸⁸ isti'mâl etmek⁸⁹ yollarını açtığından ve kaide⁹⁰ dahi devletin tereffüh⁹¹ ve ten'im⁹² zamanı hulûl⁹³ eylemiş idi ve kendin yıldırım Bayezid altun dökme ve altunlar telleri⁹⁴ ile nesc⁹⁵ olunmuş elbiseler giymeye ve zer ve sîmden masnû⁹⁶ avânî⁹⁷ isti'mâl eglemeğe başlayıp sâ'ir ihtîşâmât ve tezeyyünat⁹⁸ dahi bu mıkıyas⁹⁹ üzere cereyan eyledikten o ahir-i eyyam¹⁰⁰ saltanatında vezâ'if-i askeriyeyi takalile¹⁰¹ mecbur oldu. Bereket versin masârif külliye-i devlet olmak lazım gelen mü'âşât¹⁰² hass-ı timar suretiyle hasılât aşeriyeden¹⁰³ muhavvel¹⁰⁴ bulunduğundan hazine-i devletin mezâikası¹⁰⁵ tamamıyla meydana çıkmadı" [2] denilmektedir. Eski akçelerin yani Orhan ve Murad Beyler zamanlarında mütedâvül¹⁰⁶ bilcümle¹⁰⁷ akçelerin tedâvülü ve başka memleketlere ihracı da yasak edildiğini muvarrîhın¹⁰⁸ rivayatından (?) ve vezâ'if-i askeriyeyi taklile¹⁰⁹ mecbur olacak mertebede sefâhet yüzünden hazine-i devletin mezâikaya¹¹⁰ düşüğünü de yine tarihçiden anladığımızdan, eski akçelerin men'-i tedâvülü sebebi meydana çıkmış olacaktır. Çünkü kadîm

82 debdebe, şan, büyük gösteriş

83 Muhatara': icat olunmuş, icat olunan şey.

84 Bezenmiş, süslenmiş, donatılmış, ziynetli. (kamus-i Türki, s. 1332)

85 Elbise

86 Revaçta olan, sürümü olan, sürüm değeri, (devellioğlu, s. 875)

87 Kap kaçaklar, kaplar

88 Gümüş ve altın

89 Kullanmak

90 Kaideye kurala uygun olarak, usule uygun

91 Geçimde bolluğa kavuşma

92 Nimetlendirme, nimetlendirilme

93 Gelip çatma, girme, yanaşma, geçme.

94 Tepeleri, yığınları

95 Dokuma, örme

96 Sanatla yapılmış, sahte, düzme, uydurma yapma

97 Vakit, zaman

98 Ziynetlenmeler, süslenmeler

99 Nişpet, derece

100 Günlerin sonuncusu

101 Az olma, azalma, azaltma

102 Yaşayı, dirlik; geçinecek şey; aylık

103 Aşer: on, 10

104 Değiştirilmiştir; havale edilmiş, gönderilmiş, ısmarlanmış

105 sıkıntısı

[2] Netâyic-ül-vukuât, sahife 20.

106 Tedavülde olan, elden ele geçen, kullanılan

107 Hep, bütün, toptan

108 Tarihçinin

109 Azaltma, indirme.

110 sıkıntısı

akçelerin tedavülden men'i emri mezkur akçelerin i'tibâr-ı meskûke¹¹¹sini ref' ile adeta hurde¹¹² dereke¹¹³sine tenzil edip sahipleri bunları dirhem hesabıyla hükümete sunarak tedavül iden akçelere tebdil eylemekte muzattır¹¹⁴ kalacaklarından herkes miktar-ı nakdiyeye nazaran mutazzırır ve hazine-i hükümette o nispetinde faide-mend¹¹⁵ olarak muzayaka¹¹⁶sını def' eylemiştir. Bu sebebledir ki, Bayezid zamanında dört defa yeniden yeniye akçeler darb edilmiştir, bunlarında vezn¹¹⁷-i esasından bir heba-ı noksan oldukları mevcutlarının da vezniyle anlaşılmiştir. Müşarün-ileyh zamanında icra edilen bu layıksız usul selatin¹¹⁸-ı müte'ehhir¹¹⁹ fena bir mesele olarak tevaruz etmiştir.

Bayezid bey zamanında dört defa yeni akçe darb olduğu ve bunların yekdiğerinden suret-i tefriki de evvelce iş'âr¹²⁰ edilmiş idi. Hâlbuki mezkûr akçelerin cümlesinde (792) tarihi vaz' edildiğine nazaran mezbur tarihin pederi makamına culûsî tarihi olduğu anlaşılıyor. Çünkü bu erkâm¹²¹ tarih-i culûsî olmuyo da yalnız sikkenin darb edildiği seneyi irâe¹²² için olsaydı, muteakiben darb edilen üç nevi' akçeler için de ayrı ayrı darb tarihleri vaz' edilirdi. Binaenaleyh akçelere tarih-i culûs konulmak 'âdet-i mustahseinesine¹²³ müşarünileyh Bayezidin zamanından ibtidâ¹²⁴ edildiği görülür. Meskukat-i¹²⁵ İslamiye müvarrihi Galip bey merhum "takvim-i meskukat-ı osmaniye"sinde [1] Yıldırımın tarih-i culûsünde müverrihin¹²⁶ (791) ve (792) sene-i hicrisi olmak üzere ihtilaf etmişler ise de kendisinin sikkelerindeki tarih, culûs tarihi olmak ihtimâlât-ı kuvviyeden ve atiyen görüleceği veçhile, en ziyade bu usule riayet edilmiş olması bunu müeyyid¹²⁷-i ahvalden bulunduğundan sene-i culûsî (792) olduğundan şüphe yoktur.

111 Sikkeli, damgası vurulmuş, para haline getirilmiş

112 Ufak değersiz şey, kırıntı

113 Aşağı inilecek basamak, en aşağı kat

114 İcbar olunan, mecburi

115 Menfaat elde eden, karlı

116 Sıkıntı darlık

117 Tartılma, ağırlık

118 sultanlar

119 Sonra gelen

120 Yazı ile bildirme, haber verme.

121 Yazılar, resimler, sayılar

122 Gösterme, tayin etme

123 Herkesin güzel bulup beğendiği

124 başlama

125 Para haline getirilmiş sikkeler, akçe

[1] Mezkur kitap, sahife 17.

126 Tarihçiler, tarih yazarlar

127 Teyit eden, kuvvetlendiren

[2] Tacü't-tevarih, cild 1, sahife 125

Tacü't-tevarihde: Yıldırım Bayezidin tarih-i culüsü (792) senesi ramanın dördüncü günü olmak üzere gösterilmektedir. [2] Solakzade tarihi de bu rivayeti teyit eylemekte olduğundan meskukat ile şu iki tarihin rivayetleri tatâbuk¹²⁸ etmektedir [3]. Hayri Efendi tarihinde [4] suretleri menşe't¹²⁹ ferîdunda münderic bursa kadısı efendiye gönderilen fetihname ile yine kadı efendi ile hassa-i harc¹³⁰ emini Süleyman beye hitaben irsal edilen fermana nazaran Kosova melhamesinin¹³¹ tarih-i vuku'atı (791) senesi Şabanın on dördüncü Salı günü vuku bulduğu yazmaktadır [5]

Bütün Türk ve ecnebi muvarihleri umumiyetle Kosova harbinin (791) senesinde vukû'nu rivayet eylemektedirler. Sikkeler ile tacü't-tevarih ve solakzade tarihi (792) senesini gösteriyorlar. Kadim bir muvarihin sehv¹³² olarak tarihine yazdığını bir fıkra müte'ehhir¹³³ tarih-i nuvislere intikal ederek ta'mim¹³⁴ eder. Mesela yıldırım Bayezidin vuka'ı sırasında kötürüm Bayezid beyin nâmı pek çok geçer ve kendisine birçok isnâdâtta bulunur. Halbuki müşarünaleyhin mermerlerinden mükellef olduğuna nazaran yıldırım Bayezid'in tahta cülusundan altı sene mukaddem vefat eylemiş bulunduğu anlaşılınca, bütün muvarihlerin rivayeti doğru olmadığı tezahür eylemiştir [1]. Ve keza kadı Burhaneddinin vefatıyla memâlikenin zabtı için birçok rivayet mevcuttur [2]. Halbuki onun muvarrihi sekiz yüz senesi gayesine¹³⁵ kadar müşarünaleyhin vukû'at-ı tarihiyesini yazmakta olmasından sâ'ir muvarihlerin rivayat-ı mutehâlifesi¹³⁶ ber- taraf edilmiş olur. Bu mutâ'alaya nazaran muvarrihin akvaline¹³⁷ bakılmayarak sikkesinde görülen (792) tarihiyle Sa'adettin efendi merhumun rivayetinin savab¹³⁸ olduğu şüphesiz veleh rak (?) kabul edilmek lazım gelir.

128 Birbirine uygun olma

[3] solakzade, sahife, 51

[4] Hayri Efendi tarihi, cüzü 5, sahife 36 [kısım 5, AK]

129 Bir şeyin neşet ettiği, çıktığı yer, esas, kök.

130 vergi

131 Kanlı savaş

[5] Hamer Tarihinin Ata Bey tercümesi, cild 1, sahife 381-371

132 Yanlış, hata

133 Sonra gelen, sonraya kalan

134 umumileştirmek

[1] sinub kitabeleri, sahife 40. [Sinop kitabeleri, AK.]

[2] tacü't-tevarih, cild 1, sayfa 135.

135 sonuna

136 Birbirine uymayan rivayetler

137 Lakırdı, sözler

138 Doğru ve hak görülmüş, öyle hüküm olunmuş

Diğer bir nazariye ve ihtimale göre Yıldırım Bayezid pederiyle biraderinin şehadetlerini hafi¹³⁹ tuttuğunu Bursa kadısı efendiyle hassa-ı haraç emini Süleyman beye hitaben gönderilen fermanla pederi ve biraderinin şehit oldukları ve tabutunun Bursa'da defin olmak üzere gönderildiği münderiç olup bu cihetlerin kimseye haber verilmemesi kavviyen¹⁴⁰ tenbiye¹⁴¹ olunması^[3] dolayısıyla ma'lûm olduğundan müşarüleyh harbin ertesi günü kazanılan muzafferiyetin semeresini ikititaf¹⁴² bahanesiyle ma'rûf kumandanlar ma'iyetine firak¹⁴³-ı askeriye tevdi' edip etrafa sevk eylediği ve kendisi de mezbur firakaların ya hezimet yahut adem-i muvaffakiyetleri takdirinde imdatlarına yetişebilecek mavakıda¹⁴⁴ cevlan¹⁴⁵ edip bu sırada madenleriyle meşhur Kartovayı zabt ve Üsküp şehrine islam-ı ahali yetiştirmek ve muahidat¹⁴⁶ akd eylemek misüllü umur¹⁴⁷ ile eyyam¹⁴⁸-ı zayfi¹⁴⁹ geçirip artık rum ilini mucib¹⁵⁰ endişe bir hal kalmayınca kışlamak üzere Edirneye vusul ve orada bi'at amme¹⁵¹ ve merasim-i mahsusa ile pederi tahtına cülus ider. Akçelerde murakkam¹⁵² (792) senesi cülus resmi tarihi olmak mutemeldir.

Yıldırım Bayezidin bakır sikkelerine gelince bunlar bir nevi'den ibaret olup resmi ve şekli evvelce gösterilmiştir. Müşarünaleyh akçeleri kırattan bir habbe¹⁵³ noksan ve mangıra da bir dirhemden devn¹⁵⁴ olmasına nazaran, pederi Murad Hüdavendigârın mangırları misillü on iki adetinin bir akçeye raic olduğu memuldur¹⁵⁵.

Ati

Hâmiş¹⁵⁶:

139 gizli

140 Güçlü bir şekilde

141 Tenbihat, uyandırma, ikaz

^[3] Hamer tarihi mütercimi Ata Bey in birinci cild tezyileninde (ekleme), sahife 382-381

142 Devşirme toplama

143 Tümenler, alaylar, bölükler,

144 Yer, mahal,

145 Doluşma, gidip gelme

146 Geri dönme, dönüş

147 Ehemmiyet verilen iş

148 Gün, zaman; nüfuz, iktidar

149 Yaz mevsimine mensup ve müeallik

150 İcap eden, lazım gelen, gereken

151 Umum, halk,

152 Yazılmış, yazılı; terkin edilmiş rakam sayı.

153 Buğday arpa ve saire gibi ufak ve yuvarlak olan şeyler, taneler

154 Alçak, zelif; aşağı; altında

155 Emel edilen, ümit olunan, umulan,

156 Kitabın kenarına yazılan şerh, derkenar.

Meskukat-ı Osmaniyede bulunan baz¹⁵⁷ erkamın eşkal-ı kadimesi geçen mecmuada (255) inci sahifede iraiye¹⁵⁸ ve tahrir edilmiştir. eşkal-ı mezbure aslına mutabık surette tab' edilemediğinden tekraren zirde gösterilmiştir:

Dört rakam olup (855) tarihlerine kadar böyle yazılırdı.

Bu dahi dört rakam olup tarihi mezkurdan hayli müdder isti'mal olunmuştur.

Beş rakamı olup (900) tarihlerine kadar bu şekilde kullanılıyor idi.

Sıfır yerine müste'mel¹⁵⁹ olup (900) tarihlerinden sonra beş rakamına munkalib¹⁶⁰ olmasıyla sıfır bir noktaya (.) tahvil kullanmıştır.

Yine mezkûr mecmuanın 248 inci sahifesinin altı tarafından üçüncü satırın başındaki (Kanuni) kelimeleri (yavuz sultan selim) olmak üzere tashih kılınacaktır.

Ek-3 :

Yıldırım Bayezid ve Hükâm-ı Şer'

Yıldırım Bayezid zamanında kadılar pek itisâf¹⁶¹ eder oldu. Ahali şikâ-yete başladı. Yıldırım Bayezid memleketin her tarafına emin adamlar gönderdi. Tahkikât yaptırdı. Zulmü tahkik¹⁶² olunan seksen kadı zincire vurularak yenişehre (?) getirildi. Bir sayvandın¹⁶³ altında cem' olundu. Yıldırım Bayezid bunların ihrâk bi-n-nâr¹⁶⁴ edilmesine hüküm etti. Vezir-i ala paşa telaşe düştü. Kadıları şefa'at edemedi. Çünkü işin ucu kendine dokunuyor idi. Yıldırım Bayezid'in bir masharası¹⁶⁵ var idi. Masharaya müracaat etti. Yirmi bin dirhem gümüş va'd etti. Mashara sefer elbisesini giyinerek huzur-u padişahiye çıktı. Yer öptü. Sefere çıkmaya müsaade istedi. Sultan Bayezid seferin esbâbını sordu. Mazhara "istanbula gideceğim. Seksen papaz alıp getireceğim. İ'dâmına hüküm ettiğiniz seksen kâdının yerini dolduracağım" dedi. Bayezid benim

157 Bir takım, birkaç miktar.

158 Gösterme, ibraz.

159 İstigmal olunan, kullanılan

160 Diğer bir şekle ve surete girmiş

161 Doğru yoldan sapma, yolsuzluk etme

162 Doğru, gerçek

163 Sad ile yazılmalı, sayvan: güneşlik

164 Ateşte yakma

165 Mashar: maskara, soytarı

kullarımda yerlerine konacak kâdı yok mudur? Dedi. Mazhara “sizin kullarınızda okur, yazar yoktur” cevabında bulundu. Mazhara sultan Bayezidin hid-detini teskin¹⁶⁶ etti. İdâma mahkûm olunan kâdıları ’afv eyledi. Vezir-i ala paşa fırsattan istifade ile kâdıların yevmiyelerine zam ettirdi. Hücçet-i i’lâmlarından birer mikdâr haraç almalarına dâhi müsaade istihsâl¹⁶⁷ etti.

Yıldırım Bayezid bir hususa şehadet için kâdı önüne geldi. İdda-i (?) şehadet etmek istedi. Kâdı şehadetini ret etti. Sen tarık-ı salatsın¹⁶⁸, namaza devam etmezsin, senin şehadetin kabul olunmaz; diye kabul etmedi. Meri’üt-tevarihi sâhibi Fındıklılı Süleyman Efendi. Bu kadının molla fenâri olduğu zan eder.

166 Teskin etmek: sakin kılmak, yatıştırmak

167 Hasıl etme, meydana getirme, üretme, elde etme, ele geçirme

168 Namazı terk eden, namazı kılmayan

KAYNAKÇA

Alper, Değer & Anbar, Adem (2010), ‘Osmanlı İmparatorluğu’nun İç Borçlanmada Kullandığı Yöntem ve Araçlar’, Maliye ve Finans Yazıları Dergisi, Sayı: 87, Sayfa Aralığı: 27-49.

Avcı, Mustafa (2015), Türk Hukuk Tarihi Dersleri, 4. Baskı, Konya, Mimmoza Yayınları.

Cin, Halil & Akyılmaz, Gül (2011), Türk Hukuk Tarihi, 4. Baskı, Konya, Sayram Yayınları.

Cin, Halil & Akgündüz, Ahmed (2011), Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, OSAV Yayınları.

Demir, Abdullah (2010), Osmanlı Mahkemesi, İstanbul Yitik Hazine Yayınları.

Dursun, Necla (2012), ‘Konya Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Klasik Dönemi Sikkelerinden Örnekler’, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 22, Cilt: 5, Sayfa Aralığı: 391-403.

Devellioğlu Ferit (2007), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.

Erdem, Ekrem (2006), ‘Osmanlı Para Sistemi ve Tağış Politikası: Dönemsel Bir Analiz’, Bankacılar Dergisi, Sayı: 56, Sayfa Aralığı: 10-27.

İnalcık, Halil & Anhegger, R. (1956), Kanun-name-i Sulatni ber Meceb-i Örf-i Osmani, Ankara, TTK Yayınları.

İnalcık, Halil (1951), ‘Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle’, Belleten, Sayı: 60, Cilt: XV, Sayfa Aralığı: 629-684.

Hammer, J. Von (2011), Osmanlı İmparatorluğu, I. Cilt, 5. Baskı, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Keskioğlu, Osman (1961), ‘İslâmda Tasvîr ve Minyatürler’, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, Cilt: 9, Sayfa Aralığı: 11- 23.

Ortaylı, İlber (1976), ‘Osmanlı Kadı’sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine’, TODAİE Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 9/1, Sayfa Aralığı: 95-107.

Özcan, Ruhi (2005), 'Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri', Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:17,Sayfa Aralığı: 237-266.

Özcan, Tahsin (2003), 'Osmanlı Para Tarihi Üzerine Asırlık Çalışmalar' Türkiye Araştırma Literatür Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 1, Sayfa Aralığı: 443-448.

Pamuk, Şevket (2007), Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi,4. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Parlar, Gündegül (2012), 'Orta Çağ'da Anadolu'da Hüküm Süren Beyliklerin Sikkelerinin Karakteristik Özellikleri ' Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. ICANAS, Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Cilt: 5,Sayfa Aralığı: 2481-2490.

Sami Şemsettin (2006), Kâmûs-ı Türkî, İstanbul, Çağrı Yayınları.

Şakir, M. (1933), 'Sinop Kitabelerinden Basılı Olmıyan Birkaç Metin' Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, Sayı:1, Sayfa Aralığı: 157-159. www.envanter.gov.tr/files/belge/TAD1_0012.pdf s.e.t: 05.01.2016.

Tekin, Oğuz (2006), 'Sikkeler, Devletler, Hükümdarlar: Eskiçağda Anadolu'da Paranın Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Rolü' Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html s.e.t.: 04.01.2016.

Tekin, Oğuz (2009), 'Sikke', TDVİA, Cilt: 37, Sayfa Aralığı:179-184.

Tuzkaya, Emir(2010), 'Kırlareli Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Sikkeleri', (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), Osmanlı İlmiye Teşkilatı, 3. Baskı, Ankara, TTK Yayınları.

Üçok, Çoşkun & Mumcu, Ahmet & Bozkurt, Gülnihal (2015), Türk Hukuk Tarihi', 17. Baskı, Ankara, Turhan Yayınevi.

Yılmaz, Fikret (1989), '1624 Sikke Tashihinin Amasya'daki Etkileri', Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: IV, Sayfa Aralığı:137-150.